

Segona Odissea

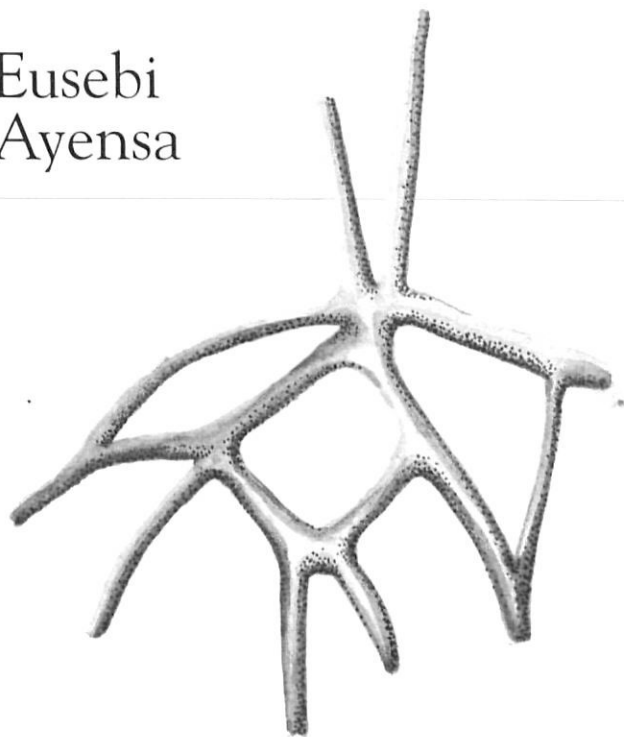
Ítaca en la literatura grega moderna

En el marc de la rica i suggeridora literatura grega moderna, un dels temes més estimats pels seus grans poetes ha estat el que encarna la petita illa d'Ítaca, amb la qual la ciutat de Girona ha iniciat els actes d'agermanament cultural que han d'acabar amb una gran festa al port de l'illa jònica. D'aquesta manera, en el famós poema *Ítaca*, immortalitzat entre nosaltres per la música i la veu de Lluís Llach, el poeta alexandrí Konstandinos P. Kavafis (1863-1933) va convertir la mítica illa d'Ulisses en el símbol dels objectius humans, uns objectius que, tot i poder-nos semblar pobres, inferiors a les nostres esperances, no per això ens han enganyat, ja que «savi com bé t'has fet, amb tanta experiència, ja hauràs pogut comprendre què volen dir les Ítaques».

En aquestes línies, però, volem cridar l'atenció del lector sobre un altre caire d'aquest mateix tema que, almenys pel que fa a Grècia, té també l'origen en l'obra de Kavafis. Certament, uns anys abans d'escriure *Ítaca*, Kavafis es va fer ressò d'una altra tradició sobre el retorn d'Ulisses a la seva pàtria –representada per la *Divina Comèdia* de Dant i pel poema *Ulysses* d'Alfred Tennyson–, segons la qual l'heroi grec, dominat per «l'ardore a devenir del mondo esperto», acaba fugint novament d'Ítaca en un delirant viatge que el porta fins a les Columnes d'Hèracles, on mor amb els seus companys enmig d'una gran tempesta. A l'estudi d'aquest tema Kavafis va dedicar el breu article *La fi d'Ulisses*, definit per ell mateix com una «curiositat filològica», i també el poema *Segona Odissea*, trobat recentment en l'arxiu personal del poeta. Aquest poema, tan allunyat del simbolisme que caracteritza alguna de les creacions més excelsos de Kavafis com *Ítaca*, *La ciutat* o *Termòpiles*, presenta, amb tot, un interès notabilíssim. El títol i la referència inicial a Dant i Tennyson ens situen en un món ben diferent del d'Homer, amb un Ulisses dominat per la nostàlgia dels viatges, que només torna a respirar quan veu esvair-se davant seu les ribes d'Ítaca. Paradoxalment, però, tot i tractar-se d'una «curiositat filològica», d'un poema oblidat que sols recorda *Ítaca* en el motiu de l'arribada a ports on entres per primer cop (vs. 20-22), la tradició que representa ha gaudit d'una gran fortuna entre els poetes contemporanis. Així les coses, si exceptuem algun autor romàntic o postromàntic com Sotiris Skipis o Vassilis Sfiróeras, la imatge d'Ulisses que ha prevalgut entre els poetes moderns és la de l'etern viatger incapaç de fer-se a la pau de la seva illa.

Un primer exemple del que diem ens el forneix el poeta atenès Kostas Uranis (1890-1953), que en el bell poema *Pareu ja...* recorre a aquesta tradició per expressar el seu tarannà viatger i, al capdavall, el seu profund i tràgic desarrelament. En aquesta mateixa línia hem de llegir l'*Odissea* de Nikos Kazantzakis (1883-1957), un vastíssim poema de 33.333 versos que exemplifica a la perfecció l'afany de llibertat –de dimensions autènticament existencials– de l'escriptor cretenc. No endebades, en un moment de la *Carta al Greco* Kazantzakis arriba a dir: «Ítaca no existeix:

Eusebi Ayensa

només hi ha el mar i una barca petita com el cos de l'home, i dins d'ella l'Esperit que el capitaneja». En aquesta singular *Odissea* el record obsessiu de les aventures passades empeny Ulisses a abandonar definitivament Ítaca en un llarguíssim viatge que el porta fins a Sud-àfrica, on, com un nou Digenís, el famós heroi de la poesia popular grega, mor lluitant amb Caront.

Altres autors, en canvi, recorren a aquesta tradició per expressar el seu difícil retrobament amb la pàtria en els anys més atziacs de la moderna història grega. Així, en el poema dialogat *El retorn de l'exiliat*, Iorgos Seferis (1900-1971), premi Nobel de literatura l'any 1963, segueix aquest model per fer avinent el seu dolorós allunyament de Grècia arran del cop d'estat que va portar al poder el general Metaxàs. Més recentment, el gran poeta Iannis Ritsos (1909-1990) ha cantat amb uns versos immortals la seva relació punyent amb Grècia en els anys immediatament anteriors a la dictadura dels Coronels. En aquest cas, com diu el poema *Retorn II*, quan Ulisses arriba a Ítaca és incapaç de reconèixer la seva antiga pàtria i, després de palpar-se les cames «per adonar-se que caminava», s'ajeu a descansar, de matinada, sota la fronda d'una vella olivera.

Com no podia ser d'altra manera, acabem aquestes línies amb la traducció, en alguns casos parcial, dels poemes citats. Més concretament, reproduïm sencers els poemes *Segona Odissea*, *Pareu ja...* i *Retorn II*, i parcialment *El retorn de l'exiliat* i l'*Odissea* de Kazantzakis, de la qual hem escollit el bellíssim diàleg entre Ulisses i Atenea a les ribes d'Ítaca.

K.P. KAVAFIS

Segona Odissea

(Dante, *Infemo*, Cant XXVI
Tennyson, *Ulysses*)

Odissea segona i gran,
més gran tal vegada que la primera, però ai!,
sense Homer, sense hexàmetres.

Era petita la seva casa pairal,
era petita la seva ciutat natal
i tota la seva Ítaca era petita.

L'amor de Telèmac, la fidelitat
de Penèlope, la vellesa del pare,
els seus antics amics,
l'estimació del poble abnegat,
el feliç repòs a casa,
van entrar com raigs d'alegria
en el cor del navegant.

I com raigs van apagar-se.

La set
de mar es va despertar dins seu.
Odiava l'aire de la terra.
De nit torbaven el seu somni
els fantasmes d'Espèria.
El dominà la nostàlgia
dels viatges i de les arribades
matinals a ports on,
amb quina joia!, entres per primer cop.

L'amor de Telèmac, la fidelitat
de Penèlope, la vellesa del pare,
els seus antics amics,
l'estimació del poble abnegat,
la pau i el repòs a casa
va avorrit.

I va marxar.

Mentre les ribes d'Ítaca
s'esvaïen poc a poc davant seu
i navegava a tota vela cap a Occident,
cap als Íbers, cap a les columnes d'Hèracles,
ben lluny del mar Egeu,
s'adonava que tornava a viure, que
es treia del damunt els pesats lligams
de les coses conegudes i familiars.
I el cor del navegant
gaudia fredament, buit d'amor.

(1894)

K. URANIS

Pareu ja...

Pareu ja d'enviar el senyal de perill,
atureu els brams de la sirena histèrica
i deixeu el timó en mans de la tempesta:
salvar-nos seria el naufragi més terrible!

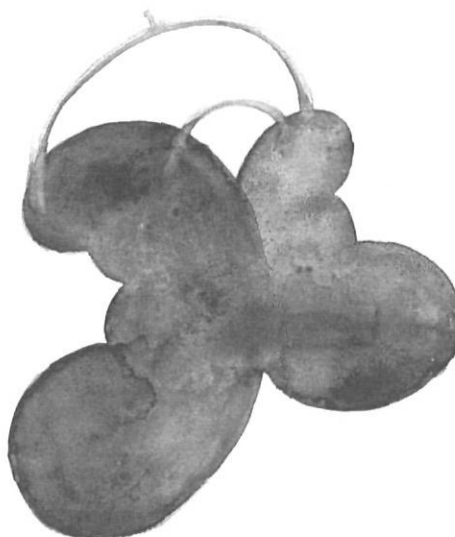
Doncs què? Hem de tornar novament a l'avorrida Ítaca,
a les miserables preocupacions, a les mesquines joies?,
hem de tornar a la fidel companya, que com una tela d'aranya
teixia el seu amor al voltant de la nostra vida?

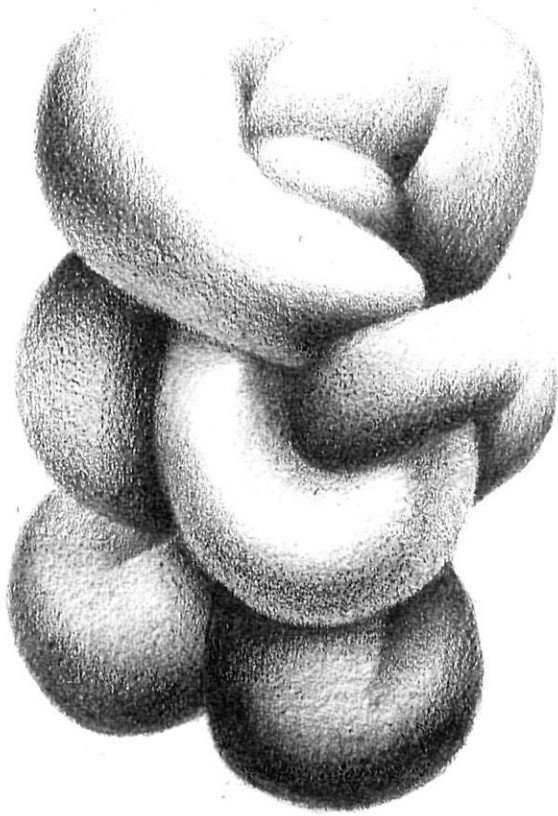
Hem de saber per endavant què serà el demà?,
no hem de sentir aparèixer cap desig?
Com els fruits que es fan malbé a recer del sol
i cauen podrits a terra han de semblar els nostres somnis?

Ja que ens ha faltat la gosadia (i ens faltirà sempre!)
de sortir, tot sols, del nostre estret jaç
i agafar, lliures, com homes a l'albada del món,
els grans i desconeguts camins,

amb pas lleuger, com l'ocell a terra,
i amb un calfred a l'ànima, com el fullam a la brisa,
no perdem almenys ara l'ocasió
de ser juguina de les enfurides ones.

I que ens portin on vulguin! Com rulls poden
arrossegar-nos fins a les obagues fondalades de la mar,
però també poden, en la seva dèria, alçar-nos tan
amunt que amb el front toquem els estels!

N. Kazantzakis

Odissea

Ulisses:

Estimada, per la dolçor del teu rostre
endeveno la beutat del teu cor.
Compadeix-te de mi, vell com sóc, i mostra'm
en quina terra m'han llençat novament els déus!
Per què calles? Digue'm tota la veritat,
sense embuts! Molts sofriments ha endurat
el meu cor lluitant contra cel i terra
i ara desitja saber la veritat.

Atenea:

Petges la terra dels teus avantpassats,
tot tu et vincles com un arc assassí,
i no te n'adones!

Ulisses:

Oh, com es commou el meu esperit!
Aquesta illa, estreta i salvatge,
sense aigua i llum, m'afeixuga per tots costats
i m'ofego... Com cabrà en aquest niu
de pardal la meva ànima de falcó?
On és la meva alta muntanya, els arbres
d'espessa fronda, els profunds ports?
Que pobre i miserable em sembla tot!

I. Seferis

El retorn de l'exiliat

—Què busques, vell amic?
Després de molts anys lluny de casa has tornat
amb imatges que has nodrit
sota cels estrangers,
lluny de la teva terra.

(...)

—Busco la meva vella casa
amb les seves altes finestres
enfosquides per l'heura,
busco l'antiga columna
que esguardava el mariner.

(...)

—Pensa, vell amic,
poc a poc t'acostumaràs.
La nostàlgia ha creat dins teu
una terra imaginària, amb lleis estranyes
a aquesta terra i a aquests homes.

—Ja no sento cap brogit,
ha desaparegut el meu darrer amic.
És estrany com tot s'abat
al meu voltant a cada instant,
mentre travessen per aquí i fan collita
milers de carros amb dalles.

(Atenes, primavera de 1938)

I. Ritsos

Retorn II

Quan es va despertar va mirar al seu voltant:
arbres, camins empedrats, a baix
amples ports, un núvol al sud;
res, res no coneixia.. (És que ho trobava
més gran o més petit?). Allò que més
sonniava, ara que havia arribat, li semblava
més desconegut i estrany. Era pel pas
del temps o pel seu coneixement
fora de tot temps? Amb les mans
es palpà les cames per adonar-se que caminava.
“On em trobo?”, va dir només. I després,
de matinada, com el gos que surt per una gran porta,
allí, al peu d'una frondosa olivera, reposà.